

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 351.74-049.5(65) : 614.779

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.20.13>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В РАЗІ НАПАДУ СОБАКИ Й ОСНОВНІ ЗАХОДИ З НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ ВНАСЛІДОК УКУСУ ТВАРИНИ

Вайда Тарас Степанович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної фізичної
та вогневої підготовки
(Херсонський факультет Одеського
державного університету внутрішніх
справ, м. Херсон, Україна)

У статті акцентовано увагу на важливості забезпечення безпеки громадян і, зокрема, поліцейських при виконанні ними службових обов'язків з охорони громадського порядку у випадках нападу на них тварин (собаки).

Розглянуто основні (загальні) правила для запобігання нападу псів на особу та способи організації ефективної протидії їм, серед котрих: 1) належне ставлення до тварини; 2) уникнення агресивних рухів у бік собаки, приховування почуття страху та/або хвилювання перед вороже налаштованим псом; 3) виключення втечі з місця події як провокація виникнення інстинкту нападу тварини ззаду; 4) оперативне використання для оборони підручних предметів, захист передусім життєво важливих частин тіла (горло, обличчя).

Виділено чотири групи собачої агресії внаслідок спричиненої поведінки тварини: 1) собаку нацьковує господар; 2) сприйняття твариною уявної загрози для її господаря як реальної; 3) напад собаки на нейтральній території, котрий спровокований її роздратуванням від дії зовнішніх факторів; 4) собака скажений і кидається на все, що рухається.

При організації особою свого захисту обґрунтовано необхідність урахування особливостей небезпеки нападу собаки на людину (правоохоронця) залежно від напрямів його здійснення (спереду чи ззаду), а також впливу ваги тварини на місце контакту з різними частинами тіла потерпілого.

Підкреслено важливість у відбитті нападу собаки на людину визначення моменту атаки тварини, нанесення своєчасного сильного зустрічного удару тварині в груди або живіт і декілька додаткових ударів псу під дих, а також важким предметом по морді, носі, потилиці. Для ефективної протидії тваринам варто знати й уміти вплинути на життєво важливі точки собак, котрі будуть завдавати псу найбільшого болю. Застосування інших способів фізичного впливу на собаку (перелом лап, ребер, виколповання

очей тощо) хоч і викликають у тварини біль, але не завжди змусять її відступити (особливо собак бійцівських порід).

За наявності в працівника поліції часу на підготовку до несення служби з охорони громадського порядку, а також за наявності інформації щодо присутності собак на місці події корисними є оснащення правоохоронця такими засобами для протидії собакам, як: 1) «кайенська суміш»; 2) ультразвуковий пристрій «Дейзер»; 3) електрошокер; 4) газова зброя (револьвер); 5) перцевий балончик; 6) ліхтар MagLite.

Розглянуто й охарактеризовано два основні види укусів собак – поверхневі та глибокі. Конкретизовано заходи забезпечення безпеки поліцейського від укусів пса, котрі сприятимуть мінімізації його наслідків для організму: 1) дотримання безпечної відстані; 2) виклик фахівців екстреної медичної допомоги; 3) оперативна обробка рани; 4) зупинка кровотечі; 5) подолання психологічного шоку; 6) запобігання занесенню в рану інфекції; 7) профілактика сказу.

Ключові слова: безпека життєдіяльності людини (поліцейського), громадський порядок і публічна безпека, правоохоронна діяльність, агресія собак, бездомні пси, форми прояву агресії, способи нападу тварин, травмуючі фактори, засоби захисту правоохоронця, види укусів пса, потерпілі особи, домедична допомога, алгоритми дій на місці події.

ENSURING THE PERSONAL SECURITY OF A POLICE OFFICER IN A CASE OF A DOG ATTACK AND MAIN MEASURES OF PROVIDING PREMEDICAL CARE TO A VICTIM ON ACCOUNT OF ANIMAL BITE

Vaida Taras Stepanovych,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of the Special Physical
and Fire Preparation
(Kherson faculty of Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

The article emphasizes the importance of ensuring the safety of citizens and, in particular, police officers in the performance of their official duties in protecting public order in cases of attacks on them by animals (dogs).

The basic (general) rules of preventing dogs' attack on a person are considered and ways to organize effective counteraction to them, among which are: 1) proper attitude to the animal; 2) avoiding aggressive movements towards the dog, hiding feeling of fear and/or excitement in front of a hostile dog; 3) exclusion of escape from the place of event as a provocation of the instinct of the animal to attack from behind; 4) operative use for defense of improvised objects, protection of primarily vital parts of the body (throat, face).

There are four groups of dog aggression due to the caused behavior of the animal: 1) the dog is harassed by the owner; 2) the animal's perception of an imaginary threat to its owner as real; 3) an attack of a dog on a neutral territory, which is provoked by its irritation from the action of external factors; 4) the dog is rabid and rushes at anything that moves.

When a person organizes his defense, the necessity to take into account the peculiarities of the danger of a dog attack on a person (law enforcement officer) depending on the directions of its implementation (front or back), as well as the effect of the animal's weight on the point of contact with various parts of the victim's body is substantiated.

The importance of determining the moment of the animal's attack aspects in repelling a dog's attack on a person are determining, applying a timely strong blow to the animal's chest or abdomen and several additional blows to the dog's breath, as well as a heavy object on the snout, nose and nape. For effective counteraction on animals, it is important to know and be able to influence the vital points of dogs that will cause the dog the most pain. The use of other methods of physical impact on the dog (fracture of paws, ribs, piercing of eyes, etc.) although cause animal pain, but not always force it to retreat (especially dogs of fighting breeds).

If the police officer has time to prepare for the public order service, as well as if there is information about the presence of dogs at the scene, it is useful to equip the police officer with such means of counteraction dogs as: 1) "cayenne mixture"; 2) ultrasonic device "Daisy"; 3) stun gun; 4) gas weapon (revolver); 5) pepper spray; 6) MagLite lantern.

Two main types of dog bites are considered and characterized - superficial and deep. Measures to ensure the safety of police officers from dog bites, which will promote minimization of its consequences for the body, are concretized: 1) maintaining a safe distance; 2) call emergency medical specialists; 3) surgical treatment of the wound; 4) stop bleeding; 5) overcoming of psychological shock; 6) prevention of infection in the wound; 7) rabies prevention.

Key words: safety of human life (police), public order and public safety, law enforcement activities, dogs' aggression, stray dogs, forms of aggression, ways of attacking animals, traumatic factors, means of protection of the militiaman, types of dog bites, victims, premedical care, algorithms of action at the scene.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Випадки нападу тварин на людей у нашому суспільстві, зокрема й на поліцейського під час несення ним служби з охорони громадського порядку (далі – ОГП) та забезпечення публічної безпеки, є непоодинокими. Цей вид загрози для життя й діяльності правоохоронців передусім стосується працівників таких підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ), як наряди патрульної поліції, групи швидкого реагування, дільничні офіцери поліції, котрі безпосередньо забезпечують публічну безпеку в суспільстві на закріплених маршрутах патрулювання (поліцейських дільницях), спілкуються з громадянами за місцем їхнього проживання чи реагують на звернення потерпілих (домашнє насильство), а також оперативні працівники підрозділів карного розшуку [1–3]. Особливо часто від цього потерпає така категорія, як діти: значна частина потерпілих малолітніх осіб довірливо підходять до тварин або турбують собак під час їхнього сну, прийому їжі, догляду за цуценятами тощо. У літній період, коли збільшується на території проживання кількість покинутих господарями тварин, голодні бездомні (або безпритульні) пси стають ще небезпечнішими. Крім того, що укус тварини є болючим, він ще й несе небезпеку для людини зараження сказом. У цьому випадку необхідна невідкладна домедична допомога й подальше лікування.

Від подібного нещасного випадку (нападу тварин – *уточнено нами*) не застрахований жоден правоохоронець. Якщо запобігти такій ситуації не вдалося й вона вийшла з-під контролю (наприклад, під час подворового обходу дільничним офіцером поліції, виїзд наряду поліцейських патрульної поліції чи слідчо-оперативної групи на місце злочину тощо), правоохоронцю потрібно вміти правильно надати собі чи потерпілому домедичну допомогу (самодопомогу) у випадку укусу собаки. Тому працівникові поліції необхідно знати способи захисту себе чи інших людей (особливо дітей) від таких небезпечних наслідків при взаємодії із собаками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Дослідженням проблем у забезпеченні безпеки людини в різних умовах проживання та трудової діяльності переймається низка вчених, зокрема Є.Я. Агєєв, Я.І. Бедрій, Г.А. Васільєв, В.І. Громов, В.С. Джигирей, В.Ц. Жидецький, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарний, А.І. Кидисюк, В.Л. Лапін, Є.А. Підгорний, О.Н. Русак, І.П. Пістун та ін.

Окрема увага вирішенню різних аспектів наявних проблем при забезпеченні особистої безпеки поліцейських приділяється такими вченими, як В.Г. Андросюк, М.Т. Бондарчук, С.М. Бортнік, Т.С. Вайда, М.Г. Вербенський, В.Я. Долішня, С.П. Домбровський, Л.І. Казміренко, М.М. Козяр, С.С. Коломойцев, В.О. Криволапчук, Н.П. Матюхіна, В.П. Оліградський, Є.Ю. Соболев, В.М. Тімашова, І.М. Тодуров, В.Я. Покайчук, О.М. Стрільців, В.А. Сягровець, В.С. Трояновський, О.В. Шаповалов, В., А.В. Юрченко, В.В. Юсупов, Г.О. Юхновець та ін.

Разом із тим такі специфічні питання, як захист поліцейських та осіб від нападу собак, удосконалення навичок правоохоронців щодо надання домедичної допомоги потерпілим або самопомоги в цій ситуації, потребують подальшої розробки й конкретизації в сьогоденних умовах урбанізованих міст та інших населених пунктів. Особливо це стосується такої категорії, як працівники поліції, які несуть службу з охорони громадського порядку часто в екстремальних ситуаціях, забезпечують публічну безпеку громадян і зобов'язані надавати їм допомогу, у тому числі домедичну, у різних складних умовах.

Метою статті є: 1) визначення підходів до забезпечення безпечних умов комунікації з тваринами та дотримання правоохоронцями правил поведінки для уникнення непередбачуваного нападу на них псів, особливо безпритульних; 2) уточнення можливих форм прояву агресії в собак, розкриття особливостей загрози для людини (правоохоронця) залежно від напрямку здійснення їх нападу; 3) конкретизація речовин і засобів, котрі завдяки своїм властивостям можуть використовуватися для захисту від нападу собак; 4) надання рекомендацій працівникам поліції для забезпечення їхньої безпеки при поводженні (взаємодії) із собаками; 5) характеристика основних травмуючих факторів для здоров'я людини від отриманих видів укусів пса, розкриття алгоритмів дій постраждалої особи (поліцейського) та заходів забезпечення безпеки поліцейського при укусі (спробі нанесення укусу) з метою ефективного подолання наслідків такого ушкодження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Явище бездомності у свійських тварин є дуже поширеним у багатьох країнах (особливо третього світу) і набуває значного розвитку в центрах урбанізації. Частіше за все значна кількість безпритульних псів концентрується в місцях їх потенційної підгодівлі людьми: ринках, центрах харчування, авто- та залізничних вокзалів, аеропортів, морських чи річних портів, інших транспортних розв'язках, під'їздах багатоповерхових будинків тощо. Також чимало псів концентрується в місцях їх відносного спокою (наприклад, дачні селища, території заводів) і високого скупчення неконтрольованої органіки (міські звалища, прибудинкові контейнери для сміття, стихійні місця торгівлі тощо).

Бездомні пси, або безпритульні пси (*англ. Street dog*) – субпопуляція псів, що живуть у містах або селищах без постійної уваги людей, проте біля людей. Це одна з найчисленніших груп хребетних тварин світу. Пес свійський, або собака свійський (*Canis lupus familiaris* або *Canis familiaris*) – культигенна тварина¹. Термін застосовують для характеристики (позначення) як домашніх, так і бездомних тварин [4].

Різноманіття позначень таких тварин (бездомні, вуличні, бродячі) пов'язане

¹ *Культиген* (від *англ. cultivation* – «культивация» та *generation* – «утворення») – назва одомашненого організму (культурної рослини або домашньої тварини), що не має відповідного організму в дикій природі.

з різноманітним явищем бездомності в псів. Наведені вище позначення стосуються всіх псів, які живуть біля людини, користуються людськими ресурсами, проте не знаходяться під постійним контролем. У практиці європейської ветеринарії розрізняють дві групи псів: «Dog» і «Stray dog» (бродячі собаки) [5]. Поняття «бродячий» є значно ширшим і використовується для позначення бездомних тварин не завжди коректно. Бродячими (вагрантними) тваринами називають тварин, що здатні до виселень за межі основного ареалу (середовища свого існування) у межах ареалу. В Академічному тлумачному словнику української мови вказано: «Бродячий – 1. Який не живе на одному місці або не має постійного місця проживання. 2. Який постійно переходить з місця на місце; мандрівний» [6].

За походженням усіх безпритульних псів учені поділяють на дві основні групи (за Е. Івантер, Н. Седова, 2008): 1) *первинно-безхатченки* – відносяться до кількох соціально-екологічних типів (напіввільних власницьких, умовно-наглядових (*community-owned dogs*), напівздиравілих і здиравілих). Первинно-безпритульні пси – це пси, що жили «на вулиці» (власник собаки відсутній) упродовж тисячоліть і не піддавалися цілеспрямованому відбору. У південних містах (наприклад, Індії) ними є загальновідомі пси-парії (у давнину людина сприяла існуванню вуличних псів як екологічної групи тварин, яка виконувала важливі функції утилізатора надлишкової органіки. Таких утилізаторів в античні часи називали псами-паріями); 2) *вторинно-безпритульні* – характерні переважно для промислово розвинених країн, у тому числі й для України. На відміну від первинно-безхатченків, їхні предки були власницькими (мали власника – людину – *уточнено нами*) і пройшли певний цілеспрямований відбір (найчастіше були породистими тваринами). Вторинно-безпритульні – нащадки як беспородних власницьких тварин (коли їхні предки були сторожами, мисливцями й компаньйонами людини), так і породистих тварин [7, с. 116–121]. Завдяки наявності великої кількості порід і можливості вільного й неконтрольованого їх схрещування в містах і селищах формується особливий тип псів, названий у побуті «дворовими псами», або дворнягами. Такі гібридні морфотипи часто розглядаються як часткове повернення до вихідного «дикого» типу.

Класифікація собак за соціальними типами. Безпритульних собак, що мешкають у містах, учені розділяють на декілька груп (за Е. Івантер, Н. Седова, 2008): 1) *бездоглядні домашні пси* – мають власників, але регулярно можуть знаходитися поза квартирою або двором. Центром ділянки перебування є будинок господаря, у якому в основному годують тварину, але при цьому собаки відвідують довколишні сміттєві контейнери; 2) *умовно-наглядові собаки* – мешкають на території охоронюваних промислових підприємств, складів, оптових баз тощо. Територія проживання штучно обмежена огорожею підприємства. Іноді такі собаки вважаються сторожовими, але, на відміну від останніх, можуть безперешкодно залишати межі території. Їхніми опікунами є працівники підприємств, які в основному їх годують; 3) *безпритульні собаки у дворах житлової забудови* – мають постійних опікунів. Територія проживання не обмежена. Вони досить сильно соціалізовані на людину, чим відрізняються від власне безпритульних собак. Ночують і проводять більшу частину часу в певних під'їздах, підвалах або створених людьми будках. Потомство таких собак опікуни з перемінним успіхом намагаються приспати або роздати; 4) *вільні безпритульні пси, одиночні та зграйні* – найбільш поширений тип, представлений як у промисловій, так і в житловій забудові. Їхня поведінка й переміщення не контролюються людьми. Великі зграї тяжіють до ділянок, що характеризуються гарною кормовою базою і малодоступними для людини схованками. Можуть мати опікунів, але прихильність до них у цілому незначна; 5) *здиравілі пси* – за чисельністю це відносно невелика група. Мешкають у безпосередній

близькості від міста, зазвичай у районі пустирів, звалищ, де й годуються. При появі людини здебільшого тримають дистанцію [7, с. 116–121].

Україна є одним із лідерів у світі за кількістю безпритульних псів. У містах України впроваджують спеціальні програми з регуляції чисельності вільної субпопуляції псів, проте їх ефективність є низькою через брак коштів, непослідовну політику та необмежене розмноження свійських псів.

За різними оцінками, кількість безпритульних псів може сягати 10–20 тисяч на місто середнього розміру, обласний центр або 1–5 тисяч на районний центр (Сафін, 2013). При цьому існує значна активність населення у вирішенні цього питання. Це викликано кількома факторами: 1) небезпекою присутності тварин із потенційно агресивною поведінкою (переляки дітей, покуси людей); 2) ризиком розвитку антропургічних вогнищ зоонозів² і поширення паразитарних інфекцій. В Україні проблеми з безпритульними псами вирішуються ситуативно, коли виникають спалахи зоонозів; 3) великою кількістю автомобільних аварій і загалом великою часткою дорожніх колізій за участю псів (за оцінками зоологів, на автошляхах України у густо населених районах гине 3–5 псів на добу на 100 км шляхів); 4) зростанням кількості іноземних туристів, які не адаптовані до присутності бездомних тварин. Так, при підготовці до приїзду туристів на Євро-2012 зоозахисники брали участь в акції «Чесна гра», що проводилася водночас у 13 країнах Європи; 5) екоцентричними проблемами городян, пов'язаними з розвитком біоетики та підкріпленими Законом України про жорстоке поводження з тваринами (зокрема при їх вилові й вилученні з міст) [4].

Значну небезпеку для людини становлять не тільки бродячі, а й свійські собаки. Щоб запобігти нападу собак, поліцейському необхідно дотримуватися таких правил: 1) ставитися до тварин з насторогою і не торкатися без потреби до них за відсутності господаря; 2) не чіпати тварин під час їхнього сну або прийому їжі; 3) не відбирати предмети, з якими собака грає, щоб уникнути її захисної реакції (нападу); 4) не годувати чужих собак; 5) не наближатися до собаки, що знаходиться на прив'язі; 6) не спілкуватися (не грати) з господарем собаки, роблячи рухи, які можуть бути сприйняті твариною як агресивні; 7) не показувати страху або хвилювання перед вороже налаштованим собакою; 8) не робити різких рухів і не наближатися до незнайомої собаки; 9) віддавати твердим голосом команди типу «Місце!», «Стояти!», «Лежати!», «Фу!»; 10) не починати бігти, щоб не викликати у тварини мисливського інстинкту нападу ззаду й не стати її легкою здобиччю; 11) якщо особа піддалася нападу собаки, то необхідно кинути в її бік (собаки – *уточнено нами*) що-небудь з того, що в поліцейського є під рукою (щоб відволікти увагу собаки й виграти час); 12) передусім прагнути захистити життєво важливі зони тіла – горло й обличчя; 13) ефективним захистом від собаки є використання палиці (ПР-73М) [8].

При утворенні небезпечної ситуації під час взаємодії із собакою (собаками) поліцейський повинен усвідомлювати різні можливі форми прояву агресії у тварини, котра може бути викликана різними супутніми зовнішніми факторами. Зокрема, умовно варіанти собачої агресії можна розділити на *чотири групи*: 1) коли собаку нацьковує господар; 2) коли собаці здається, що особа нападає на її господаря (або загрожує нападом, підвищує голос, активно жестикулює в бік господаря тощо); 3) коли собака нападає на нейтральній території, якщо її щось дратує – люди, які емоційно спілкуються, бурхливо жестикулюють або роблять загрозливі рухи руками; особи, які біжать

² Зооноз (дав.-гр. ζῶν – тварина, νόσος – хвороба) – інфекційна хвороба тварин. Зоонози – узагальнена назва природно-осередкових інфекцій, тобто таких інфекційних хвороб, що зазвичай поширені у тварин, але здатні іноді передаватися від тварин до людини. Іноді в медичній літературі ті зоонози, що можуть бути передані людині, називають *зооантропонозами*.

(спішати); громадяни в стані алкогольного сп'яніння тощо; 4) коли собака скажений і кидається на все, що рухається [8].

Собака може бути натренованою і не натренованою для нападу на людину. Натренована тварина дуже небезпечна, оскільки вмєе нападати навіть на озброєну людину й навчена ухилятися від ударів, у тому числі й від зброї. Разом із тим імовірність випадково зустрітися з такою собакою, особливо без її господаря, дуже мала.

Корисною для забезпечення захисту поліцейського є інформація щодо особливостей протидії нападу собаки на людину (правоохоронця) залежно від напрямку, з котрого псом він (напад – *уточнено нами*) може бути здійсненим. Собаки можуть нападати на жертву зазвичай таким чином (з таких напрямів): 1) *спереду*: можуть ухилятися від ударів, обороняються і прагнуть обійти людину збоку/ззаду; після цього кусають її за руку, за ногу тощо; 2) *ззаду* (наздоганяючи): а) *важкий собака* зазвичай хапає людину за торс зубами й валить на землю; б) *середній собака* збиває людину з ніг, стрибаючи всіма чотирма лапами на нього і вдаряючи в ділянку поясиці; в) *легкі собаки* стрибають на спину і прагнуть вчепитися в плече або шию й повиснути на людині.

З метою забезпечення власної безпеки *поліцейський повинен дотримуватися декількох обов'язкових правил поводження з тваринами*. До основних правил безпечної поведінки людини при зіткненні із собакою можна віднести такі: 1) у жодному випадку не можна собаку боятися, у крайньому випадку не демонструвати це тварині; 2) не можна втікати від собаки (людина все рівно не втече від собаки!), не можна повертатися до неї спиною; 3) нетреновані собаки відчувають себе невпевнено, якщо втрачають господаря з виду або коли віддаляються від території, що охороняється. Тому має сенс організувати свій відступ так, щоб собака опинилася в іншій (незнайомій) обстановці, ніж на початку зіткнення: утративши впевненість, вона стає менш агресивною й, можливо, утече сама; 4) можна спробувати заричати на собаку й показати їй зуби або загрозливо голосно закричати; 5) у випадку стрибка собаки на людину спереду, бажаючи вчепитися їй у горло, ефективним є наступний прийом захисту: перед горлом виставляється рука, як тільки собака в неї вчепиться, так одразу ж інша рука накладається на шию собаки ззаду; потім різко рукою, яка перебуває в пащі, робиться рух від себе/уверх/убік, а рука, що знаходиться на шиї собаки, робить ривок на себе. Так шию в собаки можна зламати [8].

Для оборони від нападу собаки (собак) можуть стати в нагоді будь-які предмети довкілля: палиці, пляшки, каміння тощо, ними можна нанести удари по життєво важливих точках собаки, а також можна зачепити їх у глотку тварині. Класичний приклад застосування предмета – це поліцейський спецзасіб ПР-73М, рука в кулаці з кайданками (пістолетом). Підходить також і власний одяг (наприклад, дати собаці вчепитися в рукав куртки, накинути її на морду собаки тощо), поки вона займається курткою, тварину можна прибити або придушити.

Зменшити агресію пса можна й завдяки нанесенню ударів по больових (життєво важливих) точках собаки, вплив на котрі буде завдавати тварині сильного болю. *Уточнимо перелік таких місць на тілі тварини*: 1) кінчик носа; 2) перенісся; 3) перехід від морди до лоба; класичне місце – на два пальці вище перетину ліній від правого ока до лівого вуха й від лівого ока до правого вуха – тварину треба уражати сильним ударом кулака або палки перпендикулярно до відповідної поверхні голови; 4) основа черепа; 5) середина спини; 6) сідничний горб; 7) скакальний суглоб; 8) живіт; 9) сонячне сплетення; 10) зап'ясток [8]. Водночас застосування таких способів фізичного впливу на собаку, як виколювання їй очей, розірвання або перелом вух, лап, хвоста, ребер, удари по тулубу з боків тощо,

хоча й викликають у тварини біль, але не завжди примушують її відступити (особливо собак бійцівських порід).

Варто також ураховувати, що спущена з повідка собака буде негайно кидатися на ворога (особливо якщо господар нацькує), тому важливо визначити момент атаки тварини й зустріти псину сильним ударом у груди або живіт. Якщо собака відлетіла, заскавчала, то буде доцільним завдати ногою ще декількох ударів їй під дих, а також чим-небудь важким – по морді, носі, потилиці. Потім уже можна буде розібратися й із господарем стосовно небезпечних дій його собаки.

Погляд собаки завжди направлений у те місце, яке вона хоче укусити, тому не так уже й складно ухилитися й збити її з ніг у момент стрибка. Удари, що збивають собаку з траєкторії стрибка, повинні бути сильними і швидкими, інакше собака укусить першою. Стусани (сильні удари, поштовхи) необхідно проводити в ділянку лопатки, у шию чи груди собаки.

Поліцейському не можна першому провокувати напад собаки, кричати на неї чи на її господаря, махати руками, підходити несподівано ззаду й раптово починати розмовляти з власником тварини (особливо в темний час доби). Небезпечно протягувати руки до чужої собаки, погладжувати її тіло чи командувати нею. Особливо обережним поліцейським треба бути при взаємодії із собаками в намордниках і/або які перебувають на коротких повідках (безпідставно їх (намордники – *уточнено нами*) власник тварини не одягає).

Коли собака все ж таки вже вчепилася в одяг чи тіло людини, то насамперед доцільно згадати, що в неї на шії під щелепою з обох боків трахеї є виїмки, якщо в них вкласти пальці (великий і вказівний) і сильно здавити з обох боків шию, то тварина послабить свою хватку чи навіть відпустить людину. Таким чином, можна узяти собаку на больовий контроль. Тільки спочатку треба подивитися на це місце на тілі тварини в знайомих собак, бо в екстремальній ситуації з першого разу його буде складно визначити (намацати), тому потрібна деяка попередня практика.

За наявності в поліцейського часу на підготовку до проведення заходів з ОГП (поліцейської операції) корисними є ознайомлення з властивостями різних речовин, котрі негативно впливають на собак, а також оснащення ними правоохоронця. До таких речовин відносяться: 1) «*кайєнська суміш*», котра складається з 50% махорки або дрібно перетертого тютюну (найгірший із сортів, який можна знайти в магазинах чи на ринку), а решти 50% – мелений перець, краще чорний. Зберігати таку суміш доцільно в пластиковій ємкості (наприклад, баночка з-під ліків) діаметром ~3 см і висотою ~5–9 см, носити краще в нагрудній кишени, у жодному випадку не в кишени брюк. Порядок застосування суміші такий: сипнути розчин вищезазначених речовин у морду псові, краще декілька раз (досягається 100% ефект; до речі, на людей теж добре діє). Така суміш застосовувалася під час Другої світової війни підрозділами СМЕРШ; 2) «*Дейзер*» – це невеликий прилад американського виробництва для ультразвукового відлякування собак. Купити засіб можна в багатьох магазинах з озброєння; 3) *електрошокер*: як показує практика, електрошокери можуть бути дуже ефективними при застосуванні проти собак. Можна порекомендувати такі моделі: а) імпортні – Thunder, Scorpion; б) вітчизняні – Ласка. Їх можна також придбати в магазинах зброї або (імпортні моделі) на різних ринках; 4) газова зброя: може бути ефективною проти собак як за рахунок відлякуючого ефекту, так і завдяки газам, що використовуються в набоях газових пістолетів чи револьверів; 5) *перцевий балончик* – доцільно використовувати перцеві або спеціальні газові балончики для захисту від собак. Їх можна придбати в багатьох збройових магазинах для озброєння; 6) *ліхтар MagLite* – великі ліхтарі американської фірми MagLite є прекрасними засобом самооборони (використовуються як палиця) для захисту не тільки від собак, а й від хуліганів [8].

Наведемо декілька рекомендацій працівникам поліції для забезпечення їхньої безпеки при поводженні з собаками: 1) не намагатися бігти – оберніться до собаки обличчям, прийміть стійке положення, підніміть крик, кличте на допомогу, вимагайте від господаря собаки (якщо він є поряд) відкликати її або нейтралізувати; 2) приготувати підручні засоби захисту (сумка, розкрита парасолька, палиця, камінь, ПР-73М тощо), міцно тримати їх перед собою. Якщо поблизу є укриття, то поволі відступати до нього спиною, не випускаючи собаку з виду; 3) намагатися зустріти напад тварини ударом ногою, рукою або відхилитися вбік, відбиватися підручними предметами, прикрити рукою обличчя. Як варіант захисту – притулитися спиною до стіни, паркану, щоб не впасти. За можливості необхідно придушити або в крайньому разі й убити собаку; 4) виявившись у безпеці або нейтралізувавши собаку, необхідно покликати на допомогу сусідів і перехожих осіб, наряд поліції, прагнути разом із ними затримати господаря собаки або запам'ятати його прикмети. Після цього необхідно написати рапорт керівникові відділення поліції (черговому чергової частини ГУНП в області) для притягнення господаря собаки до відповідальності; 5) при отриманих укусах треба негайно звернутися в найближчий травмпункт або викликати бригаду швидкої допомоги [8; 9].

Розглянемо потенційні дії правоохоронця у випадку вчиненого нападу (при укусі) собаки. Найбільша небезпека від укусу цієї тварини полягає в емоційному переживанні особою самого факту нападу: людина відчуває безпорадність і страх перед можливим повторенням ситуації. Дехто згодом починає боятися собак і намагається уникати близького контакту з ними. Нанесення фізичної травми робить людину непрацездатною тривалий час.

Якщо собака просто захопив за штани, то можна вважати, що людина відбулася незначним переляком. Постраждалим від укусів собаки майже завжди доводиться звертатися за медичною допомогою. В особливо тяжких випадках особі показана негайна госпіталізація. Крім того, існує ризик зараження сказом та іншими інфекційними захворюваннями.

Якщо собака вкусив дитину, то діяти потрібно негайно. Справа в тому, що дитячий організм найбільш схильний до розвитку інфекції. Якщо вчасно не вжити необхідних заходів, то результат може бути досить небезпечним.

Охарактеризуємо види укусів собак. Ззовні укус собаки нагадує рвану або колоту рану. Фахівці розрізняють два основні види укусів: 1) *поверхневі укуси* – характеризуються відсутністю кровотечі й виникають у випадку, коли тварина не стиснула пащу повністю й не прокусила шкіру. Поверхневі укуси не є небезпечними для життя, проте все ж таки не рекомендується нехтувати зверненням до спеціалізованого медичного закладу, краще переконатися в тому, що здоров'ю насправді ніщо не загрожує (після огляду лікаря), ніж думати, що нічого страшного не трапилось й піддавати себе ризику; 2) *глибокі укуси* – найнебезпечніші для здоров'я і життя людини. Глибокі укуси характеризуються сильною кровотечею, пошкодженням м'яких тканин, набряком і шоком. Якщо собака вкусив аж до проступання крові (пошкодив епідерміс, травмував кровеносні судини), то больовий синдром при цьому може спостерігатися протягом кількох годин. Подібну травму люди найчастіше отримують від бродячих псів [9].

Нерідко безхатні тварини збиваються в зграї й нападають на людей через голод або з причини вимушеної оборони. Глибокий укус можна отримати й від домашнього собаки, подібні випадки не є рідкістю. Тварина може завдати серйозну травму навіть улюбленому господарю з переляку або в результаті зараження сказом. Якщо вкусив домашній пес, то необхідно вживати таких самих заходів, як і у випадку з вуличним собакою.

Алгоритм дій постраждалої особи від укусу собаки. Якщо людину було укушено собакою, то поліцейський може здійснити такі основні заходи домедичної допомоги: 1) промити місце укусу водою з милом; 2) якщо рана кровоточить, то скористатися давлучою пов'язкою, щоб зупинити кровотечу; 3) навіть якщо рана незначна, то варто порекомендувати особі звернутися до травм пункту або викликати фахівців екстреної медичної допомоги; 4) звернутися до господаря собаки (якщо він поруч), щоб з'ясувати, чи була собака щеплена проти сказу; 4) поставити до відома чергового по підрозділу поліції та фахівця медслужби про те, що трапилося, указавши за можливості точну адресу власника собаки [8].

Правоохоронець має розуміти, що в домашніх умовах ефективно лікувати собачі укуси неможливо – це досить серйозне тілесне ушкодження, значна фізична травма. В іншому випадку можна й позбутися прокушеної частини тіла. Безвідповідальне ставлення до свого здоров'я нерідко обертається для людини додатковими проблемами. Якщо вкусив маленький домашній собака, то рану все одно необхідно ретельно обробити. Навіть якщо пес не залишив глибокої рани, консультація медичного фахівця не буде зайвою.

Заходи безпеки поліцейського разі укусу собаки (спроби нанесення псом травми) і подолання наслідків такого ушкодження:

1) *забезпечення безпечної відстані* – зайняти позицію якомога далі від тварини (безпечна відстань захистить від нових спроб нападу тварини). При укусі домашнього собаки дитини потрібно діяти швидко;

2) *виклик екстреної медичної допомоги* – як тільки загроза повторного нападу тварини мине, необхідно викликати бригаду медичного персоналу;

3) *обробка рани* – до приїзду медичних працівників необхідно полегшити стан потерпілого (очистити рану від бруду і слини тварини). Для цього рекомендується промити поверхню рани чистою водою з милом. Застосування перекису водню або хлоргексидину теж прийнятне. Краї рани можна обробити розчином йоду;

4) *припинення кровотечі* – якщо втрата крові невелика, то можна її не зупиняти до приїзду фахівців. У разі отримання значного пошкодження потрібно накласти на рану стискувальну стерильну пов'язку для запобігання подальшим серйозним ускладненням для організму. Сильна кровотеча може значно погіршити стан потерпілого, тому потрібно якнайшвидше її зупинити;

5) *психологічний шок*: укусу собаки – це важке випробування для психіки травмованої особи. Після події людина нерідко відчуває пригніченість, розгубленість, небажання спілкуватися. Усе це є проявами психологічного шоку: для травмованої особи звична картина світу руйнується, індивід залишається наодинці зі своєю тривогою і не знає, як йому жити далі. При цьому, як не дивно, немає особливого значення, наскільки сильно покусав собака. Сам по собі факт укусу ламає в людини звичні стереотипи безпеки, змушує переживати значне емоційне потрясіння, з яким іноді стає не так легко впоратися. Нарівні з фізичним болем приходить усвідомлення своєї уразливості, людину переслідують песимістичні думки. Подібні переживання можуть навіть призвести до депресії, сформувати деструктивну поведінку особистості. Ось чому після укусу собаки разом з амбулаторним лікуванням рекомендується звернутися за допомогою до психолога. Особливо це стосується дітей;

6) *занесення інфекції*: якщо на вулиці вкусив собака, то варто пам'ятати про те, що найсерйознішим є не стільки нанесення травми, скільки її неконтрольовані наслідки. Занесення інфекції під час укусу є серйозним ускладненням, якого вдається уникнути лише в рідкісних випадках. Ускладнення відбувається з тієї причини, що в основному до нападу схильні собаки, які заражені вірусом сказу. Спокійна і щаслива тварина навіть не думає про те, щоб кинутися на людину;

7) *профілактика сказу*: людина, яка постраждала від укусу собаки, не може знати, наскільки здоровою була тварина (вона може виявитися зараженою сказом або якимось іншим інфекційним захворюванням, що передається через кров). Через цю причину лікувати укуси собак самостійно не потрібно. Якщо поліцейський підозрює, що вкусив «скажений» собака, то необхідно терміново звернутися за кваліфікованою медичною допомогою [8].

Доцільно зазначити, що працівники поліції мають право, відповідно до пункту 13 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію», використати вогнепальну зброю у випадку нападу тварини (собаки) на людей, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського й інших осіб [1].

Відшкодування шкоди, за законодавством, унаслідок укусів собак. Українським законодавством встановлено певний ступінь відповідальності особи-власника собаки за подібні події. Згідно із законом, якщо когось укусив домашній пес, то вся відповідальність лягає на його власника. Якщо в результаті нападу собаки потерпілий отримує тяжкі або середньої важкості тілесні ушкодження, то господар несе відповідальність згідно з вимогами статті 128 «Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження» Кримінального кодексу України [12].

Висновки дослідження. Поліцейським при виконанні обов'язків з ОГП треба бути особливо уважними під час взаємодії з тваринами (при припиненні правопорушення) чи навіть проходячи поряд із ними.

Серед основних правил уникнення нападу собак можна виділити такі: 1) ставитися до тварин належно, не турбувати без необхідності; 2) не робити агресивні рухи в бік тварини; не показувати страху або хвилювання перед вороже налаштованим собакою; 3) не розпочинати втечу для уникнення появи у тварини інстинкту нападу ззаду; 4) використовувати для оборони підручні предмети, захищати передусім горло й обличчя.

Умовно варіанти собачої агресії можна розділити на чотири групи: 1) собаку нацьковує господар; 2) сприйняття твариною уявної загрози для її господаря як реальної; 3) напад собаки на нейтральній території, спровокований її роздратуванням від дії зовнішній факторів; 4) собака скажений і кидається на все, що рухається.

Доцільно для оборони враховувати особливості нападу собаки на людину (правохоронця) залежно від напрямку його здійснення (спереду чи ззаду), а також з урахуванням ваги тварини (важкий, середній чи легкий).

У випадку нападу собаки (особливо якщо господар нацькує) важливо вловити момент атаки й зустріти пса сильним ударом у груди або живіт; буде за доцільне завдати ногою ще декілька ударів тварині під дих, чим-небудь важким – по морді, носі, потилиці. Для ефективної протидії собакам варто знати та вміти дієво вплинути на життєво важливі точки собак, котрі будуть завдавати тварині найбільшої болі. Водночас застосування інших способів фізичного впливу на собаку (виколювання очей, перелом лап, ребер тощо) хоча й будуть викликати у тварини біль, але не завжди зможуть її відступити (особливо собак бійцівських порід).

За наявності в поліцейського часу на підготовку до несення служби з ОГП (проведення поліцейської операції) при наявності інформації щодо присутності собак корисними є спецзасоби.

Фахівцями розрізняються два основні види укусів: *поверхневі та глибокі*.

Заходами забезпечення безпеки поліцейського від укусів собаки та мінімізація його наслідків для людини можуть бути такі: 1) дотримання безпечної відстані; 2) виклик фахівців екстреної медичної допомоги; 3) обробка рани; 4) зупинка кровотечі; 5) подолання психологічного шоку; 6) запобігання занесення в рану інфекції; 7) профілактика сказу.

Законодавством України встановлена відповідальність особи-власника собаки за напад (укуси) собаки на людину, особливо при отриманні потерпілим тяжких або середньої важкості ушкоджень.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі вважається розгляд питань надання домедичної допомоги потерпілим, у тому числі поліцейським під час несення служби з охорони публічної безпеки внаслідок ураження іншими біологічними (наприклад, укусів комах, свійських чи диких тварин тощо) чи техногенними (радіація, отруйні гази, речовини тощо) факторами. Цікавими видаються також дослідження проблемних аспектів забезпечення безпеки правоохоронців унаслідок впливу на їхню працездатність параметрів мікроклімату (температури, вологості повітря, атмосферного тиску й інших характеристик довкілля).

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 17.03.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 03.05.2021).
2. Про затвердження Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 (у редакції від 27.04.2021). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF> (дата звернення: 01.06.2021).
3. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : Наказ МВС України від 28.07.2017 № 650 (у редакції від 11.08.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 29.05.2021).
4. Бедомні пси. *Wikipedia*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D1%81 (дата звернення: 29.05.2021).
5. Rabies-Bulletin-Europe. Rabies Information System of the WHO. Collaboration Centre for Rabies Surveillance and Research. Архів оригіналу за 5 липень 2013 (дата звернення: 29.05.2021).
6. Бродячий. Словник української мови. *Академічний тлумачний словник (1970–1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/brodjachyj> (дата звернення: 29.05.2021).
7. Ивантер Э.В., Седова Н.А. Экологический мониторинг группировок бездомных собак (на примере города Петрозаводска). *Экология*. Петербург, 2008. Вып. 2. С. 116–121 (укр. переклад за Сафін, 2013).
8. Громов В.И., Васильев Г.А. Энциклопедия безопасности. URL: <http://www.opasno.net/st107.html> (дата звернення: 30.05.2021).
9. Вайда Т.С. Долікарська допомога : навчальний посібник для курсантів, студентів та слухачів ЗВО МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2019. 874 с.
10. Вайда Т.С. Довідник поліцейського з домедичної допомоги : довідникове видання для курсантів, студентів та слухачів ЗВО МВС України. Херсон : Олді-плюс, 2019. 464 с.
11. Вайда Т.С. Пам'ятка працівникові Національної поліції з надання домедичної допомоги : практичний посібник для курсантів, студентів, слухачів ЗВО МВС України та працівників підрозділів Нац. поліції. Херсон : Олді-плюс, 2020. 56 с.
12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (із змінами та доповненнями станом на 23.04.2021). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14> (дата звернення: 30.05.2021).